

JIŘÍ VYSLOUŽIL

MOJE HUDEBNÍ ROZPOMÍNÁNÍ

Datují se od počátku roku 1939, kdy jsem přišel s rodiči a sestrou Evou do Brna z Košic, odkud jsme byli odsunuti po tzv. vídeňské arbitráži, kdy moje rodné město připadlo ve prospěch horthyovského Maďarska. Můj tatínek byl český Moravan, maminka asimilovaná dvojjazyčná Košičanka. Cesta po odsunu nemohla vést tedy jinam než na Moravu a do její metropole Brna. Rozpomínám se i po tolika letech na mé košické hudební začátky u profesora houslové hry Bohumila Jelínka, který mne se svými dalšími třemi žáky přivedl ke kvartetní hře, též na koncerty vážné hudby do Schalkházu (dnes Slovan), příležitostně i do Městského divadla na operní představení. V studentském pěveckém sboru gymnázia na Kováčské ulici jsem zpíval společně s Jaroslavem Volkem, budoucím významným estetikem a teoretikem umění.

V Brně však bylo všechno jiné, především po národnostní stránce. Žila v něm početná německá menšina, která po obsazení Čech a Moravy 15. března 1939 německou nacistickou armádou dosáhla svého: vyhazováním Čechů z vedoucích míst v úřadech, internací významných představitelů českého kulturního a politického života. Násilné zavedení německé správy nad městem znamenalo ztrátu demokratických svobod především pro Čechy, ale i pro část Němců samotných, pokud je vyznávali. Brněnští Němci se vrátili k operním a činoherním představením do Městského divadla, na dnešním Moravském náměstí měli svůj Německý dům s koncertním sálem a koncertními varhanami. Konaly se v něm i za války koncerty, nikdy jsem je však nenavštívil. V Němci spravovaném divadle Na Hradbách jsem zato zhlédl téměř celého Wagnera. V té době jsem si opatřoval v notách i úryvky z Wagnerových oper. Dokázal jsem již rozlišit Wagnerovu uměleckou genialitu od jeho poněkud rozporné osobnosti.

Německá správa města připustila až do vyhlášení totální války v srpnu 1944 česká operní představení, která vykazala do památného Divadla na Veveří. Konzervatoř, Klub moravských skladatelů, Filharmonický spolek Beseda brněnská, Pěvecké sdružení moravských učitelů a Bakalův Symfonický orchestr brněnského rozhlasu pořádaly koncerty. Konaly se v Besedním domě a na Stadionu až do počátku dubna 1945. Navštěvoval jsem je pilně i poté, když jsem byl povolán k nuceným pracím nejdříve do Kuřimi a posléze do podzemních sklepů pivova-

ru v Rájci-Jestřebí. S Miroslavem Matyášem, pozdějším sekundistou Janáčkova kvarteta, jsme pracovali 12 hodin denně, v denních a nočních směnách. Vlak odjížděl z Rájce do Brna vždy 15 minut po šesté. Když jsem chtěl stihnout jeho odjezd, nezbývalo než kilometrovou trať běžet. Poněvadž jsem byl rychlejší než tehdejší brněnské tramvaje, běžel jsem i z brněnského hlavního nádraží, abych stihl koncerty a divadelní představení, která začínala o půl osmé.

Založil jsem smyčcové kvarteto. Chtěl jsem se jako violista vyrovnat o mnoho vyspělejšímu Mirkovi Matyášovi, i dalším spoluhráčům, pozdějším profesionálům. Po 1945 jsem krátce hrál i s Karlem Krafkou. Ke zdokonalení hry na violu jsem chodil do hodin ke členu Bakalova orchestru Václavu Jenčovi. U manželky husovického regenschoriho Bretfelda jsem louskal první stránky Janáčkovy nauky o harmonii, zároveň chodil do klavírních hodin. Více mne však přitahovala muzikologie. O hudbě jsem hodně četl, budoval si vlastní muzikologickou knihovnu. Vděčně vzpomínám na hudebního nakladatele Oldřicha Pazdířka a jeho obchod s hudebninami na České ulici. Stal jsem se jeho pilným zákazníkem, mimo jiné mně prodal „pod pultem“ první díl Helfertova Janáčka, Českou moderní hudbu a první svazek Muzikologie. V době zatčení profesora Vladimíra Helferta to nebylo bez určitých rizik. Na první janáčkovské představení mne poslala hudebně založená maminka. Její pastorkyni jsem prožil v nastudování Rafaela Kubelíka a režiséra Miloše Wasserbauera. V příručním slovníku skromné tatínkovy knihovny jsem vyhledával poučení ve věcech neznámých.

Léta 1945-1949 znamenala pro mne hudebněvědná studia na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity u profesorů Jana Racka a Bohumíra Štědrone, hudební teorie u skladatele Václava Kaprála. Filozofii jsem poslouchal u profesorů Mirka Nováka a Arnošta Inocence Bláhy, historii u Josefa Macúrka, teatrologii u Franka Wollmana. Přednášky a semináře se nesly v duchu a na úrovni první republiky. Promoční děkovnou řeč na podzim 1949 jsem ještě končil poděkováním prezidentu Tomáši Garrigu Masarykovi, jak bylo tehdy dobrým zvykem. V indexu posledního ročníku studia jsem však měl zapsány již přednášky z marxismu-leninismu.

Z podnětu mého učitele profesora Jana Racka jsem jako stipendista pracoval v tehdejší Ústavu pro lidovou píseň. Mé zájmy již tehdy okruh lidové písně přesahovaly, nejenom v hudbě. Jako maturant ročníku 1943 jsem si koupil Kantovu Kritiku čistého rozumu, Schillerovu Estetickou výchovu a jiné spisy. Ve filozofii a estetice jsem se systematictěji vzdělával až v přednáškách a semináři Mirko Nováka. Na brněnské koncerty a do opery se v době mých studií dostávala novější hudba, postupně téměř celý Janáček (1948). Byl jsem jejich pravidelným návštěvníkem. Roku 1947 jsem vycestoval do Francie, nikoliv jako stipendista, nýbrž jako brigádník na vinobraní. Z ušetřených franků jsem chodil do pařížské Grande opery. V Opera comique jsem prožil šok z představení Schönbergova „atonálního“ monodramatu Erwartung. Více mne zaujala Debussyho opera lyrique Pelléas et Mélisande, jejíž klavírní výtah jsem si zakoupil. Můj zájem o filozofii neustával. Má francouzská přítelkyně si to zapamatovala a poslala mně do Brna právě vydaný spis Jean Paul Sartra *L'existencialisme est un humanisme*

s věnováním *A mon ami tchèque qu'il puisse discuter de Sartre comme il en a le désir*. Vnímání, prožívání, poznávání probíhalo v nezralém věku, avšak s naděje-
mi na další osobnostní růst.

Po promoci 1949 jsem na podzim 1950 nastoupil do východoslovenského města Prešova dvouletou vojenskou službu, do emotivního vztahu ke Sloven-
sku se vkrádaly drsné zážitky z cvičáku Horemomráz a Kremnického štítu. Jako
bývalý houslista jsem založil u pluku malou folklorní kapelu. Kulturní hudební
vločky se pěstovaly všude. Museli jsme, vlastně jsme mohli namísto do služby
nacvičovat. Hráli jsme i civilistům. Za své výkony ve vojsku jsme se dostali s pochvalou do deníku Naše vojsko. Vojenskou službu jsem poslední měsíce ukončil
v Praze společně se skladateli Svatoplukem Havelkou a Jiřím Matysem v Armádním
uměleckém souboru Víta Nejedlého. Vyučovali jsme hudbě v kurzech pro
vedoucí vojenských uměleckých souborů. Mně připadly přednášky z dějin hudby
a estetiky (dogmatismu jsem nepropadl).

Po návratu do civilu jsem přijal nabídku rektora JAMU Ludvíka Kundery na
muzikologické místo. Přednášel jsem dějiny hudby a teorii lidové písně. V před-
náškách z dějin hudby jsem brzy poznal úskalí. Bylo mně zatěžko navazovat na
zkušeného Graciana Černušáka. Objevil jsem však i mezery ve znalostech poslu-
chačů všech oborů, hlavně z novější hudby. U budoucích skladatelů, dirigentů
a sbormistrů se jevil tento nedostatek zvláště povážlivý. Sám jsem se musel pře-
orientovat. Po roku 1948 hudebník uvízl v osvětě moderovaném ideology Svazu
československých skladatelů. Šikany za poplatnost hudebnímu „formalismu“ se
nevyhýbaly ani uměleckému školství. Hledaly se cesty a cestičky, jak z uzavřeného
kruhu ven, ve škole i mimo ni. Roku 1956 jsem podnikl soukromou cestu do
Budapešti na festival Bély Bartóka. Seznámil jsem se se všemi etapami hudební
tvorby maďarského mistra, též s jeho scénickou trilogií. Moji maďarští přátelé
mně zprostředkovali setkání s Györgym Ligetim. Nebyl to ještě Ligeti druhé po-
loviny 20. století. V jeho soukromém bytu u Parlamentu jsem však vyslechl četná
přátelská poučení, též o Bartókově *Hudbě pro smyčce, bicí nástroje a celestu*.
Až později jsem pochopil, proč Adorno zařadil Bartóka (a Janáčka) k avantgar-
distům exteritoriální Evropy. Den po mém návratu do Československa vypukla
v Budapešti revoluce. Bydlel jsem na jedné z hlavních tříd. Domů jsem se dostal
se zdravou kůží.

Roku 1956 jsem se stal redaktorem Hudebních rozhledů pro Moravu. O hud-
bě brněnských skladatelů zejména nastupující generace se začalo psát v časo-
pisu jinak než dříve. Roku 1958 jsem byl pražskou ústřední redakcí Hudebních
rozhledů vyslán na Wiener Festwochen. Konečně jsem ve Státní opeře uviděl
a uslyšel Bergova Wozzecka. Opravdovým zjevením bylo pro mne Karajanovo
představení Othella, které také režíroval. Myslel jsem také na školu, na moje
přednášky a knihovnu, kterou jsem spravoval. Z uspořené diet jsem si kou-
pil několik knih o hudbě (první poloviny) 20. století. V nakladatelství Universal
Edition se mně podařilo zajistit přisun partitur druhé vídeňské školy a jiných mo-
dernistů pro knihovnu JAMU. Stále se ještě psala padesátá léta, nebudu zde líčit,
jak se „modernistické“ partitury dostávaly přes hranice. Wozzecka jsem přivezl

s sebou. K plnému pedagogickému využití dovezených materiálů univerzitně vyškoleným muzikologem mohlo dojít jen ve spolupráci se skladatelem. Přednášky z dějin Nové hudby jsem zvládal sám. S přítelem Ctíradem Kohoutkem jsme založili seminář Nové hudby, na němž došlo i na náročné analýzy skladeb. Až potom přišly iniciativy jiných, nejdříve s putováním na Varšavskou jeseň, pak i do Darmstadtu.

Na výzvu profesora Jana Racka jsem se přihlásil ke konkurzu na uvolněné místo odborného asistenta Katedry hudební vědy a výtvarného umění Filozofické fakulty Jana Evangelisty Purkyně. Za dosti složitých obstrukcí ze strany tehdejšího děkana a těch druhých jsem byl po roce tahanic přijat, roku 1964 jsem se řádně habilitoval na základě později vydaného spisu *Hudebníci 20. století*. První přednášky jsem konal z etnomuzikologie a z druhé vídeňské školy včetně díla Antona Weberna. Na JAMU Nové hudbě přál její rektor Ludvík Kundera, na filozofické fakultě profesor Jan Racek. S ním jsem jako rovný s rovným spolupracoval v muzikologickém semináři. Bylo to několik krásných let spolupráce učitele a žáka. Jako Rackův nástupce jsem v projektu hudebněvědného semináře za účasti všech pedagogů pokračoval, ovšem za zcela jiné situace, než byla ta před rokem 1968. Během významného stipendijního pobytu v Německé spolkové republice na jaře 1968 jsem poznal mj. profesora Hanse Heinricha Eggebrechta, redaktora věcné části *Riemann Musik-Lexikonu* (1967). Roku 1969 následovala pozvání na porady pracovního týmu vznikajícího Slovníku české hudební kultury.

Po nástupu tzv. politické konsolidace 1970, v atmosféře politických šikan, obav a záludných léček a neustálého ohrožení oboru jsme v pracovní svornosti a přátelství na fakultě a jinde nakonec obstáli. S námi přežilo i nově integrované oddělení divadelní a filmové vědy. Ve výuce jsme neopustili vědecká kritéria oboru. Kolektivně jsme se věnovali některým významným muzikologickým projektům, kritickému vydávání hudebního díla Leoše Janáčka, hudební lexikografii. Oba projekty po přečkaných peripetiích prokázaly a prokazují svou životnost. Žel, dokončení janáčkovské monografie Vladimíra Helferta zůstalo ve stádiu prvních příprav, které se rozběhly v druhé polovině osmdesátých let. Organizovali jsme hudebněvědná kolokvia, na české (československé) půdě i na mezinárodní úrovni, o nichž prestižní vídeňský hudební časopis *Österreichische Musikzeitschrift* (5/2009) při příležitosti mého letošního životního jubilea vzpomenu jako na *legendární kolokvia evropské hudební vědy*.

Po mém emeritování 1990 převzali mnohé z mých pedagogických a organizačních povinností Jiří Fukač a Rudolf Pečman. S vděčností vzpomínám, že jsem mohl po jejich boku prožít jako badatel, kolega a učitel produktivní léta a věnovat vědecké práci o mnoho více času než dříve. Napsal jsem *Tématický katalog skladeb Aloise Háby* s analýzami všech jeho sto tří opusů a s podrobnou bibliografií (1993–1995). Našel jsem vzácné porozumění v mé manželce Věře. Spolupracovali jsme na některých projektech, na péči o teoretické dílo Aloise Háby, jehož dvojdílnou *Nauku o harmonii z let 1943–1944* jsem dešifroval a moje manželka ji do němčiny přeložila. Po neuvěřitelných komplikacích vyšla 2007 za podpory Richter Herf-Institutu salzburškého Mozarteu v nakladatelství Books

on Demand GmbH, Nordersted. Moje paní přeložila do němčiny mou obsáhlou monografii *Die Musik in Mähren und Schlesien vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zum Jahr 1945*, jejíž vydání se připravuje. Společně jsme také zajížděli k přednáškám na zahraniční konference a univerzity, z toho nepřetržitě patnáct let na mezioborová sympozia hudební vědy a divadla pořádaná při Salzburger Festspiele. Vydal jsem moderně orientovaný dvoudílný příruční *Hudební slovník pro každého* (1995, 1999). Dokončuji monografii o Karlu Husovi, po Smetanovi, Dvořákovi, Janáčkovi a Martinů skladateli mezinárodního věhlasu. Raduji se v podzimu života z hodnot, na jejichž vzniku se mohu podílet.

(květen 2009)